

Wiedza w pigułce

Podziemne Archiwum Getta Warszawy jest jedyną w swoim rodzaju kolekcją dokumentów zawierającą informacje o losie polskich Żydów w czasie II wojny światowej. Jest również jednym z najważniejszych świadectw na temat Zagłady spisanych w warunkach konspiracyjnych przez jej świadków i ofiary. Tworząca Archiwum grupa Oneg Szabat (w jęz. hebrajskim oznaczająca „radość soboty”) powstała z inicjatywy historyka i działacza społecznego Emanuela Ringelbluma. Do grona współpracowników można zaliczyć 50–60 osób, ale z imienia i nazwiska znamy tylko 35 spośród nich. Grupa była zróżnicowana pod względem poglądów politycznych, używanego języka, przedwojennego życiorysu, a także funkcji pełnionych na rzecz Oneg Szabat.

Grupa Oneg Szabat stosowała w swojej pracy nowoczesne metody gromadzenia i opracowywania materiałów naukowych, oparte w dużym stopniu na przedwojennych doświadczeniach Żydowskiego Instytutu Naukowego JIWO w Wilnie zdobytych w badaniach interdyscyplinarnych z pogranicza historii i socjologii. Instytut na początku XX w. stał się najważniejszą świecką naukową instytucją jidyszystyczną, a jego celem było dokumentowanie i badanie wszelkich przejawów życia żydowskiego. W zbiorach Oneg Szabat można zatem znaleźć dokumenty o zróżnicowanym charakterze. Relacje i dłuższe podsumowujące teksty spisywano, wykorzystując do tego przygotowane wcześniej ankiety i konspekty. Poza tym zbierano różnorodne materiały, takie jak dokumenty instytucji, prasa oficjalna i podziemna, ulotki, afisze, dokumenty osobiste: dzienniki i pamiętniki, materiały partii politycznych, fotografie, rysunki, obrazy, obwieszczenia niemieckie, druki reklamowe wydarzeń kulturalnych, kawiarniane menu, opaski i emblematy noszone przez różne służby w getcie, relacje z warszawskiego getta i pozostałych obszarów okupowanych przez nazistowskie Niemcy. Istotne były również tzw. dokumenty wywołane: wywiady z przesiedleńcami z innych gett oraz wypracowania pisane przez uczniów. Dokumenty Oneg Szabat były spisywane w większości w językach jidysz i polskim, niewielka część po hebrajsku, a w kolekcji znalazły się również dokumenty i obwieszczenia w języku niemieckim. Cała kolekcja liczyła niemal 35 tys. stron.

Na wiosnę 1942 r. działalność grupy znacznie się zintensyfikowała w związku z napływającymi informacjami o eksterminacji kolejnych gmin żydowskich. Postanowiono przeorientować działalność i obok zbierania materiałów o funkcjonowaniu getta warszawskiego, skupić się przede wszystkim na dokumentacji Zagłady i poinformowaniu o niej świata zachodniego. Niezwykle ważną rolę odegrały przygotowane przez Oneg Szabat raporty przeznaczone dla polskiego rządu na uchodźstwie w Londynie.

Początek pierwszej akcji wysiedleńczej w getcie warszawskim 22 lipca 1942 r. zmusił członków Oneg Szabat do pospiesznego ratowania zbiorów, które postanowiono ukryć na terenie getta. Na początku sierpnia 1942 r., trzej członkowie grupy: nauczyciel Izrael Lichtensztajn i jego dwóch nastoletnich uczniów, Nachum Grzywacz i Dawid Graber, zakopali zebrane dokumenty w 10 metalowych skrzyniach w piwnicy budynku pod adresem Nowolipki 68. Druga część dokumentów, zebrana przez tych członków Oneg Szabat, którym udało się uniknąć deportacji do Treblinki, została ukryta w tym samym

miejscu co część pierwsza, najprawdopodobniej w lutym 1943 r., w bańkach na mleko. Materiały ukryte w 1942 i 1943 r. nie stanowiły całej kolekcji Archiwum, nie wiemy jednak co stało się z pozostałą częścią zbioru. Spośród członków grupy Oneg Szabat przeżyła jedynie trójka: Hersz Wasser, jego żona Bluma i Rachela Auerbach. To właśnie Wasser wskazał po wojnie miejsce ukrycia metalowych skrzyń, które udało się odnaleźć w 1946 roku. Drugą część Archiwum ukrytą w bańkach na mleko odnaleziono w 1950 r. Oryginały dokumentów znajdują się w Żydowskim Instytucie Historycznym w Warszawie. W 1999 r. Podziemne Archiwum Getta Warszawy zostało wpisane na listę „Pamięć Świata” UNESCO.

Na podstawie tekstu Olgi Szymańskiej i dr Bartosza Borysa z Działu Edukacji Żydowskiego Instytutu Historycznego.

O archiwum więcej przeczytasz tutaj:

Pełna edycja Archiwum Ringelbluma:

<https://cbj.jhi.pl/collections/749436>

<http://www.jhi.pl/blog/2014-10-08-archiwum-ringelbluma>

Zdjęcia z odkrycia archiwum i jego digitalizacji:

<https://culture.pl/pl/galeria/archiwum-ringelbluma-galeria>

Krótkie wprowadzenie do tematyki Zagłady:

<http://dialog.org.pl/szkola-dialogu/wp-content/uploads/2019/02/Zaglada.pdf>

Poszerzone zagadnienia oparte na wątkach z filmu (działalność grupy Oneg Szabat, specyfika niemieckiej propagandy, wielojęzyczność polskich Żydów):

<http://dialog.org.pl/szkola-dialogu/wp-content/uploads/2019/04/pokazy.pdf>